

David Atkinson

BAŠTINA

Raphael Samuel nazvao je baštinu “lutajućim terminom”; kao termin koji “lako putuje”, on sve više prevladava diljem našega suvremenog svijeta i pojavljuje se na nekim od najneočekivanijih mjesta (Samuel 1994: 205). David se Lowenthal slaže i identificira “kult” baštine, vidljiv po mnoštvu lokaliteta rasutih po svijetu, koji je “zakupljen slavljenjem – ili oplakivanjem – neke prošlosti, bilo stvarne bilo fiksijske” (Lowenthal 1998: xiii). Naglašavajući njezinu heterogenost, oba autora potkopavaju nehajnu, ali ustrajnu pretpostavku da društva mogu identificirati jedinstvenu, koherentnu “baštinu” koja artikulira njihovo kolektivno društveno sjećanje i koja se očituje na jedinstvenim mjestima ili u očuvanim krajolicima. Umjesto toga oni konceptualiziraju “baštinu” kao društvenu konstrukciju. Iz toga proizlazi da ne postoji jedna jedina “baština”, nego zapravo više *verzija* prošlosti konstruiranih u suvremenim kontekstima. Povrh toga, kako kaže Brian Graham (2002: 1004): “Ako je baština suvremena upotreba prošlosti i ako se njezina značenja definiraju u sadašnjosti, onda mi stva-

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■
David Atkinson, docent geografije na Sveučilištu u Hullu
■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

ramo baštinu kakva nam je potrebna". Kritički kulturni geografi mogu dakle pomoći u identificiranju pristranih verzija baština što ih pojedine društvene skupine trebaju i proizvode, a mogu i istražiti kako se te baštine materijaliziraju u prostoru i mjestu.

K tome, kritički pristupi otkrivaju i kako se baština i baštinski lokaliteti sve više mobiliziraju kao važni kulturni, politički i ekonomski resursi u našem suvremenom svijetu (Graham 2002). Katkad se čini da je proces nezaustavljiv jer mjesta grčevito nastoje plasirati na tržište distinktivan identitet koji bi mogao privući dio globalnoga turističkog prometa (MacCannell 1992). U mnogim slučajevima "baština" postaje dio "paketa", a lokalna se prošlost mobilizira kako bi se mjesto prodalo u sadašnjosti. Stoga je ono što neki zovu "industrijom baštine" često ugrađeno u konzumiranje "povijesnih" mjesta. No takve artikulacije baštine mogu biti iznenađujuće fiksirane u svojim čitanjima vremena i prostora, prodajući pristrane reprezentacije povijesti na zasebnim, omeđenim lokalitetima.

Prema tome, baština nas suočava s dva problema. Prvo, moćne skupine često promiču "sektaske pretenzije na prošlost" zbog vlastitih ciljeva (Landzelius 2003: 208). Kao što sam spomenuo, mnoge inicijative povezane s baštinom osmišljaju lokalne vlasti kako bi potpomogle strategije promicanja mjesta te privukle turiste i ulaganja. Možda je neizbježno da često "uljepšavaju" lokalne povijesti: rijetko se usredotočuju na njihove kontroverzne, neugodne ili prozaične aspekte i umjesto toga slave njihove pozornosti vrijedne, distinktivne elemente. Iako im je svrha promicanje kolektivnoga baštinskog identiteta, te su priče ograničavajuće i na druge načine. Mogu isključivati različitost prikriivanjem pluralnih, složenih i raznolikih povijesti ispod jednodimenzionalnih narativa; mogu izostavljati šire prostorne povezanosti mjesta preko tih fiksnih baštinskih reprezentacija, ukorijenjenih u omeđenim lokalitetima. Naravno, isključene skupine katkad osporavaju te "službene" priče drukčijim čitanjima baštine (premda i ona mogu biti pristrana). No kad neki esencijalizirani baštinski identitet formalno odobravaju i promiču moćni akteri, uvijek postoji opasnost da on reproducira kategorije pripadnosti i istosti te da se podudara s isključivačkim projekcijama različitosti i drugosti.

Drugi je problem to što spomenuti pristrani narativi nalaze i materijalan oblik, pomažući u konstituiranju baštinskih lokaliteta i prostora u našem suvremenom svijetu (a pritom taj proces čine izravnom preokupacijom geografâ). Selektivne priče moćnih opet su u prednosti: kapital uložen u podupiranje njihovih strategija povezanih s baštinom ima trajne učinke na krajolik preko očuvanja spomenika, građevina ili područja što se smatraju simbolima doba koje valja slaviti (Urry 1990). Nasuprot tome povijesno tkivo koje odiše drugim razdobljima što se smatraju prozaičnima ili ni po čemu izvanrednima zanemaruje se ili čak uništava. Dakako, lokalne zajednice s priredbama, karnevalima ili vlastitim spomenicima i zidnim slikama ponekad zauzimaju prostore između ili onkraj tih "službenih" lokaliteta (Graham 2002). Čak i muzeji – te

tradicionalne utvrde formalnoga sjećanja – postaju pažljiviji u pogledu priča koje pričaju i povijesti koje slave (Duncan 2003). Međutim, kratko rečeno, sve to pokazuje da mozaici prostorā – koji neke, odabrane verzije baštine prikazuju, a neke druge izostavljaju – sve više strukturiraju naš svijet.

Akaderske je prigovore taj proces najprije privukao u Velikoj Britaniji u 1980-im godinama. Kritičare poput Patricka Wrighta (1985), koji se nedavno vratio s druge strane oceana, dojmili su se sve intenzivnije pretvaranje povijesti u robu i rast pučke nostalgije. Konkretno, oštro se protivio pojačanu marketingu aristokratske prošlosti – optužujući novootvorene raskošne domove i vrtove da promiču “reakcionarni šik” koji briše priče i borbu drugih klasa. Ubrzo potom i Robert je Hewison (1987) kritizirao romantizirane prikaze prošlosti u službi konzervativnih vizija sadašnjosti. Žestoko se okomio na preobrazbu redundantnih industrijskih područja – još jedan aspekt britanske “industrije baštine” u povojima. Smatrao je da obnovljeni dokovi, tvornice i skladišta – koji su se počeli upotrebljavati kao prostor sa zabavnim sadržajima i trgovinama te kao poslovni prostor – prikrivaju propadanje tradicionalnih industrija. Iznio je i prijeporniju tvrdnju da baština priskrbljuje “neautentičnu”, “lažnu povijest” u opreci spram formalnih proučavanja akademskih povjesničara. Osim što se tim problematičnim razlikovanjem približio akademskom elitizmu zanemarujući popularnost baštinskih lokaliteta, propustio je i priznati da rasprave o pitanjima baštine imaju dulju i složeniju lozu nego što proizlazi iz njegovih argumenata (Samuel 1994; Urry 1990). Unatoč tome rani kritičari jesu naglasili činjenicu da se, kad se jednomu načinu prikazivanja prošlosti dade prioritet nad drugima, te druge skupine, procesi i povijesna razdoblja prečesto isključuju.

Koja “pomorska baština”?

Ilustrirat ću te teme okvirnim prikazom nekih verzija pomorske baštine koje su se u posljednjih nekoliko godina materijalizirale u lučkome gradu Hullu u Engleskoj. Prvi je primjer koji razmatram iz 1999. godine, kad je u planovima obnove redundantna ribarskog doka predložen kompleks sa zabavnim sadržajima i trgovinama s temom “pomorske baštine”. Prema mišljenju mnogih lokalnih stanovnika koje je još uvijek boljelo ubrzano propadanje nekad dominantna ribarstva toga grada od 1970-ih godina, komercijalni su graditelji-investitori projekta pokazali malo obzira prema sjećanjima te privredne grane, njezinim kulturama i otprilike 8000 ribara koji se nisu vratili s arktičkih lovišta ribe (Lazenby i Starkey 2000). Kad se međutim nekadašnja ribarska zajednica požalila, otkrila je da ni u strategijama gradskih vlasti u vezi s turizmom i promicanjem mjesta nije baš bilo interesa za sjećanje na ribarenje. Savjetnici za imidž grada smatrali su tu vrstu pomorske baštine smrdljivom, prljavom i nestručnom privrednom granom, pa su je bez mnogo buke izostavili u korist pokušaja da se promovira dinamičan, moderan imidž Hulla. Tu je dakle

bila riječ o povijesti koju su za zamišljenu međunarodnu publiku "uljepšali" i kapital i lokalne vlasti. Lokalna zajednica i njezin osjećaj za pomorsku prošlost u međuvremenu su marginalizirani (Atkinson *et al.* 2002).

Nasuprot tome Hull su poslije dvije godine posjetile Morske staze 2001, "spektakl baštine" koji je obuhvaćao šest "povijesnih" jedrenjaka s križnim jedrima (većinom moderne replike). *Ta* je verzija pomorske baštine dobila bezuvjetnu potporu lokalnih vlasti i entuzijastičan marketing turističkih agencija. I u javnosti je bila iznimno popularna. Na kasnovečernje uplovljavanje brodova u luku došlo je 40 000 gledatelja, a sutradan je 20 000 ljudi kupilo kartu i dugo stajalo u redu za obilazak jedrenjaka. Dodatnih 80 000 promatralo je s obale. Za ljude iz Yorkshirea ti su jedrenjaci iz zamišljenoga "romantičnog doba plovidbe" bili nešto što vrijedi vidjeti. A to je, kako su im govorili službeni turistički i promotivni materijali, bila proslava Hullove "dične pomorske baštine".

No ljudima na tim brodovima spektakl baštine značio je nešto sasvim drugo. Morske je staze organizirao jedan američki privrednik kao raskošno veličanje putovanja mormonskih obraćenika s početka devetnaestoga stoljeća iz Europe preko Atlantika u Sjevernu Ameriku, a potom dalje na Zapad u Utah, njihovo konačno, sveto "okupljalište" i stanište. Cijelo su ljeto 2001. godine brodovi i njihovi putnici posjećivali niz ključnih lokacija na toj ruti. Budući da su rani mormonski obraćenici iz Skandinavije i s Baltika plovili u Ameriku preko Hulla, Morske su staze pristale i ondje. Za one na brodovima to je dakle bilo duhovno hodočašće, a u svojim dnevnicima dostupnima na *web*-stranici izrazili su zadovoljstvo sudjelovanjem mnoštva ljudi iz Hulla u njihovu pothvatu. No ljudima na obali nitko ništa nije rekao o toj vjerskoj agendi; za njih je u priredbi jednostavno bila riječ o "pomorskoj baštini" Hulla.

Povrh toga, kad su brodovi s hodočasnici i turisti otišli, priredba je ostavila opipljiv trag na dokovima koji je također priopćivao posebno shvaćanje iseljeničkih baština. Organizatori Morskih staza gradu su donirali brončani kip iseljeničke obitelji, jedan u nizu identičnih spomenika koji obilježavaju migracije mormona iz Göteborga, Hamburga i Kopenhagena preko Hulla i Liverpoola u New York, St. Louis i naposljetku Utah (slika 1 na slj. str.). Lokalne vlasti postavile su ga na istaknuto mjesto na ulazu na dokove povijesnoga grada. U jednome je pogledu to bilo zakašnjelo priznanje uloge Hulla kao važne transigracijske luke. Primjerice, između 1836. i 1914. godine kroz grad su prošla 2,2 milijuna ljudi (Evans 2001) ili ukupno 8% svih europskih migranata u Sjevernu Ameriku u tome razdoblju, ali donedavna u Hullu nije bilo javna podsjećanja na tu činjenicu. Bilo je to još jedna uvelike zaboravljena pomorska baština.

No kip otvara daljnja pitanja. U posljednje vrijeme spomenici i mjesta podsjećanja privlače akademsku pozornost zbog načina kako materijaliziraju društveno pamćenje u javnome prostoru. No oni, kao i baštinski lokaliteti, često prenose tek selektivna shvaćanja prošlosti i toga tko je, ili što, vrijedan sjećanja (Johnson 1995). Spomenuti kip, primjerice, utjelovljuje osobito konzervativnu i patrijarhalnu viziju iseljeničke obitelji i rodni uloga njezinih čla-

Slika 1: Kip iseljeničke obitelji na ulazu na nekadašnje dokove Hullu postavljen u sklopu priredbe Morske staze.

nova. Snažan otac odlučna lica, okrenut prema zapadu i zagledan u daljinu i u njihovu budućnost, žarište je te idealizirane uže obitelji. Majka krotko sjedi pokraj njega na kovčegu koji sadrži njihovu skromnu imovinu. Očevidno je smjerna, te je, ispunjavajući svoju ulogu one koja se brine o djeci, usredotočena na svoju kćerkicu. Sinčić joj je, nasuprot tome, neovisniji – pruža štap prema neuvjerljivo veliku raku koji se uspravlja iza njih. Spomenik dakle veliča romantiziranu, junačku viziju europske dijaspore na putu u Amerike i, premda pokazuje njihovu hrabrost i optimizam, malo toga kazuje o siromaštvu ili progonima koji su često prisiljavali ljude na tako daleko preseljenje. Ne uzima u obzir ni rasne ili vjerske značajke, fizičke razlike ili oboljela tijela, što je također utjecalo na perspektive migranata. Moglo bi se reći da prikriva cjelokupan raspon halskih europskih transmigranata, raznolikost njihovih putničkih skupina, etničnosti, motiva i odredišta. Isto tako implicira prolaz u jednome smjeru i ne kazuje ništa o povratnoj migraciji ili o fluidnim, multikulturnim zajednicama koje su oblikovale hibridne kulture ploveći amo-tamo iz luke u luku toga modernog, transatlantskog svijeta (Gilroy 1993; Linebaugh i Rediker 1990; Rediker 1987). No iako je takav prikaz obitelji migranata samo jedan aspekt priče o Hullu, sada je izliven u bronci, te je tako učinjen opipljivijim, trajnijim i privilegiranim od drugih.

Posljednjih se godina slične priče pripovijedaju diljem “Zapada”, jer se izgradnja baštinskih lokaliteta nastavlja bez zastoja. Navedeni primjeri iz Hulla rasvjetljaju neka pitanja što ih je otvorila njihova pristranost. Povrh toga, budući da su konstrukcije baštine obično ugrađene u mjesta i krajolike, one uključuju i suptilne, ali važne geografske kategorije pripadnosti i različitosti. Osobito s tim u vezi kulturni geografi mogu pridonijeti njihovoj kritici.

Promišljanje prostorā baštine

Kako je poduzetništvo povezano s baštinom raslo, njegovi komentatori i kritičari počeli su uviđati važnost lokacija, mjesta i krajolika gdje se baštine artikuliraju kao nečega što djelomice konstituira tu pojavu. Neki su pisali da je baština “intrinzično utemeljena na mjestu” (Ashworth 1994: 1) i da je inherentno “prostorna pojava”, da je uvijek negdje locirana ili distribuirana po prostoru i da djeluje na nizu skala (Graham *et al.* 2000: 4). U sličnome duhu povjesničar Pierre Nora (1989, 1984-1992) tvrdi da je moderno razdoblje svjedok zamjene tradicionalnih oblika sjećanja “lokalitetima sjećanja”: specifičnim mjestima gdje se proizvode, usuglasuju i ukorjenjuju i formalna i pučka sjećanja. Prema njegovu mišljenju, kad se “sjećanje poveže s lokalitetima”, lokaliteti iziskuju analizu (1989: 22). Sve više kulturnih geografa slaže se s njim.

Ipak, s obzirom na sektaška i “uljepšana” tumačenja prošlosti koja promiču neke baštinske priče, kulturni su geografi proširili tu agendu razotkrivajući, podrivajući i usložnjavajući rudimentarna čitanja mjesta i njihovih prošlosti. Sve više studija posvećuje pozornost baštinskim lokalitetima kao čvorištima u kojima se sučeljavaju suparničke povijesti – ili “disonantne baštine” (Tunbridge i Ashworth 1996) – različitih društvenih skupina. Uzeti u obzir “disonancu” znači priznati složene povijesti naših zajednica i njihovih mjesta, a istodobno prihvatiti paralelne i suparničke prikaze te prošlosti. Neki u tome vide obećanje inkluzivnije, pluralne baštine za naša multikulturna društva (Graham *et al.* 2000). Takav nam pristup nedvojbeno dopušta da idemo dalje od selektivnih, konzervativnih prikaza i da uzmemo u obzir mnogostruke, zapletene elemente koji tvore naše društvene svjetove. Naše studije o baštini sada obuhvaćaju dosad zanemarivane teme kao što su klasni odnosi, uvjeti rada i radna snaga te pitanja roda i etničnosti (Edensor i Kothari 1994; Johnson 1996, 1999; Samuel 1994). Ponajviše je vrijedno pozornosti da je takav pristup pridonio omogućavanju vrlo zanimljivih prikaza žustrih prijevora u vezi s komemoracijama holokausta/shoaha (Azaryahu 2003; Charlesworth 1994; Young 1993; Till 1999). U vrijeme kad se čak i ta vrsta “mračne baštine” sve više uvlači u mreže kapitala i pretvaranja mjesta u robu (Foley i Lennon 2000) kritičko je zaokupljanje takvim važnim temama ohrabrujući primjer načinā kako znanstvenici mogu korisno reagirati na hitne probleme društvenoga sjećanja.

Kulturni geografi mogu dodatno kritizirati simplicitičke baštinske lokalitete potankim iznošenjem složene prostorne povijesti mjesta. Katkad se čini

da su ti lokaliteti zasebna mjesta, izdvojena iz širih obrazaca i procesa povijesti (Massey 1995; Urry 1995). Otkrivanjem veza i tokova koji su konstituirali povijesne svjetove kritičari mogu destabilizirati proces privilegiranja singularne verzije baštine i izostavljanja drugih priča. Primjerice, studije o prostornim povijestima carstava i njihovu prometu kapitala, moći, robā i kultura pokazuju pluralne i isprepletene procese koji povezuju mjesta od lokalnih do globalnih razina (Lester 2001; Nash 2000). Tim su utjecajima neizbježno bila podvrgnuta i mjesta koja se prezentiraju kao današnji baštinski lokaliteti. Otkrivamo, primjerice, da su seoske kuće i imanja koja su toliko razdraživala Wrighta (1985) izvorno bila zapletena u mreže kolonijalne moći i trgovine te da su bila središta kolanja kulture i “ukusa” (Seymour *et al.* 1998). Ona razotkrivaju i tadašnje domaće i društvene odnose (Johnson 1996). Štoviše, Nora (1989) identificira odgovornost da se istraže veze između naizgled nepovezanih “lokaliteta sjećanja”. Slično tome i Dolores Hayden (1995), ispitujući kako urbani krajolici u Los Angelesu uspijevaju istodobno biti nositelji suparničkih sjećanja i povezanosti različitih etničkih i rodni skupina, tvrdi da se mjesna sjećanja trebaju zaokupljati širim, transnacionalnim prostornim procesima kao što su dijaspora i migracija. U tu svrhu Michael Landzelius (2003) zagovara “rizomnu” povijest koja potkopava jednodimenzionalne, statične povijesne loze i omeđene identitete, a umjesto njih stavlja u prvi plan prostorne odnose i veze. Koja se god strategija preferirala, sofisticiranije prostorno čitanje prošlosti oslobađa *intelektualni* prostor za različite i supostojeće narative. Tada je, dakako, izazov u tome da se spomenuti inkluzivni intelektualni prostor ostvari u materijalnoj sferi suvremenoga svijeta.

Pučka baština

Problem je u tome što su fiksirane, esencijalističke reprezentacije baštine na odijeljenim baštinskim lokalitetima, čini se, dugovječne. Graham *et al.* (2000) smatraju da su za njezinu središnju važnost krivi pretvaranje mjesta u robu i predmet potrošnje te trajna omeđenost zapadnoga društva. Isto je tako mala vjerojatnost da će nastajuće političke ekonomije baštine nestati u dijelovima svijeta koji su u razvoju (Hancock 2002). Dapače, privlačnost turizma nadahnjuje sve više patvorenih “baštinskih područja” obnovljenih u stilu odabranoga doba. Stvaraju se i potpuno novi lokaliteti, izgrađeni tako da izgledaju *poput* povijesnih mjesta i da privuku posjetitelje potrošače (Graham 2002). Nadovezujući se na Baudrillarda, Robert Shannan Peckham sugerira da ti hiperrealni turistički simulakrumi čine stvarne baštinske lokalitete redundantnima – istiskuju ih zbog toga što bi njihove isprepletene, disonantne priče i krajolici mogli razvodniti “autentično” iskustvo baštine (Shannan Peckham 2003: 5).

Za razliku od toga spektra, na druge se načine, koji više obećavaju, naše akademske kritike pojačavaju širim, pučkim zanimanjem za povijesti i baštinu koje je sve vidljivije u cijelome društvu. Unatoč Hewisonovoj zabrinutosti zbog

“lažne povijesti” Samuel (1994) nema većih prigovora “pučkim” veličanjima lokalnih povijesti i identitetā. Smatra da je “rad sjećanja” dinamičan, “organski oblik spoznavanja” – demokratski interes koji je otvoren svakovrsnim ljudima i koji crpe iz mnogih izvora (Samuel 1994). Primjerice, Mike Crang (1994, 1996) istražuje načine na koje pojedinci i skupine istražuju i artikuliraju svoje osjećaje za baštinu preko izvedbe i praksi te preko svakodnevnih artefakata i efemernih stvari kao što su fotografije i razglednice. Premda su nekad prozaični i malih razmjera, ti pučki izrazi društvenoga sjećanja ipak mogu ponuditi drukčija čitanja fiksiranih objašnjenja formalne baštine. Osim toga posjetitelji i žitelji baštinskih mjesta i nisu nužno pasivni primatelji tih “službenih” narativa. Oni ih zapravo često konzumiraju selektivno, iskrivljujući neke aspekte dok stvaraju vlastita shvaćanja mjesta i njihovih povijesti (Urry 1990). Kao posljedica toga i *pučki* bi izrazi baštine mogli ponuditi amorfne, ali osnovane kritike prošlosti što ih odabiru strategije baštine i marketinga.

To potvrđuje još jedan, završni primjer s dokova. Središnji događaj festivala mora održanog 1996. godine u Bristolu u Engleskoj bio je porinuće replike broda kojim je Giovanni Cabotto plovio odande do Newfoundlanda 1497. godine (Laurier 1998). U četiri je dana pred oko 35 000 gledatelja s plaćenim ulaznicama izloženo više od 800 plovila i vrlo širok raspon pomorskih kultura (Nash 2000). No usred svih tih pokazatelja “ponosne”, “moreplovačke” prošlosti, festival je iz svoje karakterizacije prošlosti isključio šire komplikacije povijesnih veza Bristola s drugim mjestima. Konkretno, gotovo je zanemario ključnu ulogu toga grada u trokutu trgovine robovima u sedamnaestome i osamnaestome stoljeću (Dresser 2001). Unatoč znatnoj potpori lokalnih vlasti taj kvazi”službeni” izraz bristolskoga identiteta nije posvetio pozornost spomenutoj neugodnoj prošlosti i bogatstvu koje je gradu donio imperijalizam. Festival je slavio uvelike bijelu bristolsku povijest, isključivši lokalnu crnu zajednicu i druge skupine koje se nisu uklapale u njegov gospodski, srednjoslojni etos (Atkinson i Laurier 1998; Nash 2000).

Međutim neki od onih koji su bili isključeni osporili su tu pristranu baštinu. Jedan je lokalni umjetnik po cijelome lokalitetu razdjelio razglednice i mala pakovanja šećera koji su objašnjavali uloge Bristola u trokutnoj trgovini. Na robovlasničku je prošlost pozornost skrenuta i lecima, a i bristolska se Grupa crnih pisaca – kojoj je omogućen kratak nastup na festivalskoj pozornici – osvrnula na tu skrivenu povijest prekoatlantske razmjene (Nash 2000). Nakon toga u lokalnim su se medijima ustrajno nizale oštre kritike. Iako nisu bile organizirane, uzele su takav zamah da je gradska uprava na koncu uvela obilaskne mjesta od povijesnoga interesa i izložbe koji su prepoznavali i istraživali tu “zataškanu” robovlasničku povijest (Chivallon 2001; Dresser 2001). Prema tome, unatoč bjelinama u festivalu mora te su paralelne, disonantne verzije bristolske povijesti doista osporile prevladavajući narativ i na koncu našle trajniji izraz u gradu.

Iako je pretvaranje baštine u robu za turistička tržišta i dalje moćan mehanizam promoviranja mjesta, ovaj završni primjer upozorava da, zajedno s akademskim kritikama, sve veći broj ljudi uključenih u komemoriranje *svojih* lokalnih prošlosti znači da će se jednodimenzionalne, pristrane baštine i dalje osporavati, a da će skepticizam prema "službenim" baštinskim pričama jačati. Sve veća uključenost javnosti također pokazuje da će njome uzrokovani razgovori i rasprave pridonijeti poticanju demokratskijih, inkluzivnijih i manje problematičnih načina promišljanja višestrukih baština i njihovih prostora.

■ ■ ■ ■ ■

KLJUČNE REFERENCIJE

- Graham, B. 2002. Heritage as knowledge: capital or culture?, *Urban Studies*, 39: 1003-1017.
- Graham, B., Ashworth, G. i Tunbridge, J. 2000. *A Geography of Heritage: Power, Culture and Economy*. London, Arnold.
- Lowenthal, D. 1998. *The Heritage Crusade and the Spoils of History*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Samuel, R. 1994. *Theatres of Memory: Past and Present in Contemporary Culture*. London, Verso.
- Shannan Peckham, R. 2003. *Rethinking Heritage: Cultures and Politics in Europe*. London, I.B. Tauris.
- Urry, J. 1990. *The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies*. London, Sage.

■ ■ ■ ■ ■

OSTALE REFERENCIJE

- Ashworth, G. 1994. Introduction: on heritage and the new Europe, u: G. Ashworth i P. Larkham (ur.), *Building a New Heritage*. London, Routledge, 1-14.
- Atkinson, D. i Laurier, E. 1998. A sanitised city? Social exclusion at Bristol's 1996 International Festival of the Sea, *Geoforum*, 29, 99-206.
- Atkinson, D., Cooke, S. i Spooner, D. 2002. Tales from the Riverbank: place marketing and maritime heritage, *International Journal of Heritage Studies*, 8: 25-40.
- Azaryahu, M. 2003. RePlacing memory: the reorientation of Buchenwald, *Cultural Geographies*, 10: 1-20.
- Charlesworth, A. 1994. Contesting places of memory: the case of Auschwitz, *Environment and Planning D: Society and Space*, 12: 579-593.
- Chivallon, C. 2001. Bristol and the eruption of memory: making the slave-trading past visible, *Social and Cultural Geography*, 2: 347-363.

- rang, M. 1994. On the heritage trail: maps of and journeys to Olde Englan-
e, *Environment and Planning D: Society and Space*, 12: 341-355.
- rang, M. 1996. Envisioning urban histories: Bristol as palimpsest, postcards,
and snapshots, *Environment and Planning A*, 28: 429-452.
- resser, M. 2001. *Slavery Obscured: The Social History of the Slave Trade in an Eng-
h Provincial Port*. London, Continuum.
- uncan, J. 2003. Representing empire at the National Maritime Museum, u:
Shannan Peckham (ur.), *Rethinking Heritage: Cultures and Politics in Europe*.
ondon, I.B. Tauris, 17-28.
- ensor, T. i Kothari, U. 1994. The masculinisation of Sterling's heritage, u: V.
innaird i D. Hall (ur.), *Tourism: A Gender Analysis*. London, Wiley, 115-134.
- vans, N. 2001. Indirect passage from Europe: transmigration via the UK,
1836-1914, *Journal for Maritime Research*, lipanj.
- oley, M. i Lennon, J. 2000. *Dark Tourism*. London, Continuum.
- ilroy, P. 1993. *The Black Atlantic: Modernity and Double Consciousness*. London,
erso.
- ancock, M. 2002. Subjects of heritage in urban southern India, *Environment
and Planning D: Society and Space*, 20: 693-717.
- ayden, D. 1995. *The Power of Place: Urban Landscapes as Public History*. Lon-
on, MIT Press.
- ewison, R. 1987. *The Heritage Industry: Britain in a Climate of Decline*. London,
ethuen.
- ohnson, N. 1995. Cast in stone: monuments, geography and nationalism, *En-
vironment and Planning D: Society and Space*, 13: 51-65.
- ohnson, N. 1996. Where geography and history meet: heritage tourism and
the Big House in Ireland, *Annals of the Association of American Geographers*, 86:
551-566.
- ohnson, N. 1999. Framing the past: time, space and the politics of heritage
tourism in Ireland, *Political Geography*, 18: 187-207.
- andzelius, M. 2003. Commemorative dis(re)membering: erasing heritage,
patializing disinheritance, *Environment and Planning D: Society and Space*, 21:
205-221.
- aurier, E. 1998. Replication and restoration: ways of making maritime heri-
ge, *Journal of Material Culture*, 3: 21-50.
- azenby, C. i Starkey, D. 2000. Altered images: representing the trawling in
the late twentieth century, u: D. Starkey, C. Reid i N. Ashcroft (ur.), *England's
Sea Fisheries: The Commercial Sea Fisheries of England and Wales since 1300*. Lon-
on, Chatham, 166-172.
- ester, A. 2001. *Imperial Networks: Creating Identities in Nineteenth-Century South
frica and Britain*. London, Routledge.

- Linebaugh, P. i Rediker, M. 1990. The many-headed hydra: sailors, slaves and the Atlantic working class in the eighteenth century, *Journal of Historical Sociology*, 3: 225-252.
- MacCannell, D. 1992. *Empty Meeting Grounds: The Tourist Papers*. London, Routledge.
- Massey, D. 1995. Places and their pasts, *History Workshop Journal*, 39: 182-192.
- Nash, C. 2000. Historical geographies of modernity, u: B. Graham i C. Nash (ur.), *Modern Historical Geographies*. London, Pearson, 13-40.
- Nora, P. 1984-1992. *Les lieux de mémoire* (3 sv.). Paris, Gallimard.
- Nora, P. 1989. Between memory and history: *Les lieux de mémoire*, *Representations*, 26: 7-24.
- Rediker, M. 1987. *Between the Devil and the Deep Blue Sea: Merchant Seamen, Pirates and the Anglo-American Maritime World, 1700-1750*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Seymour, S., Daniels, S. i Watkins, C. 1998. Estate and empire: Sir George Cornwall's management of Moccas, Herefordshire and La Taste, Grenada, 1771-1819, *Journal of Historical Geography*, 24: 313-352.
- Till, K. 1999. Staging the past: landscape designs, cultural identity, and Erinnerungspolitik at Berlin's Neue Wache, *Ecumene*, 6: 251-283.
- Tunbridge, J. i Ashworth, G. 1996. *Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource in Conflict*. Chichester, Wiley.
- Urry, J. 1995. *Consuming Places*. London, Routledge.
- Wright, P. 1985. *On Living in an Old Country: The National Past in Contemporary Britain*. London, Verso.
- Young, J. 1993. *The Texture of Memory: Holocaust Memorials and Meaning*. Yale, Yale University Press.